

महाराष्ट्र शासन

क्र: विनिले-२००२/प्र.क्र.२/का.२

आदिवासी विकास विभाग,

मंत्रालय विभाग, मुंबई-४०००३२

दिनांक : ३१ जुलै, २००३

प्रति,
उपसचिव,
ग्राम विकास व जनसंधारण विभाग (ग्राम विकास/जनसंधारण),
सार्वजनिक आरोग्य विभाग,
पाटबंधारे विभाग,
कृषि पदम विभाग (कृषि/पदम),
महिला व बालकल्याण विभाग,
उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग,
सार्वजनिक बांधकाम विभाग,
सामाजिक न्याय विभाग,
महसूल व वन विभाग (वने/पुनर्वसन/महसूल),
नियोजन विभाग,
पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभाग,
नगर विकास विभाग,
सार्वजनिक आरोग्य विभाग,
वैद्यकीय शिक्षण व औषधी व्रत्य विभाग,
शालेय शिक्षण विभाग,
उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग,
सहकार व वस्त्रोद्योग विभाग,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.

विषय :- आदिवासी उपयोजनेशी संबंधित विनियोजन लेखा
अडवालावरील स्पष्टीकरणात्मक जापने पाठविताना
आवश्यक सर्व बाबींची पूर्तता करण्याबाबत...

आदिवासी उपयोजनेतर्गत राबविल्या जाणा-या योजनांच्या अंमलबजावणीसाठी संबंधित नियंत्रक अधिका-यांना निधी उपलब्ध करून दिला जातो. सदर निधीतून होणा-या खर्चाचे नियंत्रण, खर्चमंजुरी काम तसेच विनियोजन लेखा सादर करण्याची जबाबदारी संबंधित मंत्रालयातील विभागाची आहे. आदिवासी उपयोजनेशी संबंधित इतर विभागांच्या लेखाशिर्षाबाबतची स्पष्टीकरणात्मक जापने कशा प्रकारे सादर करावीत, याबाबतच्या सूचना दि.१६.६.१९८४ च्या शासन परिपत्रकान्वये देण्यात आलेल्या आहेत. त्यास अनुसरून संबंधित विभागाने स्पष्टीकरणात्मक जापने सादर करणे आवश्यक आहे. तथापि, काही विभाग स्पष्टीकरणात्मक जापने या विभागाकडे पाठविताना त्यामध्ये आवश्यक बाबींची पूर्तता करीत नाही. त्यामुळे नाहक पत्रव्यवहार होतो, वेळेचा अपव्यय होतो आणि विधानमंडळ सचिवालयाला विहित मुदतीत स्पष्टीकरणात्मक जापने पाठविण्यास विलंब होतो.

विभागाकडून पाठविण्यात आलेल्या स्पष्टीकरणात्मक जापनात खालील त्रुटी आढळून आल्या आहेत:-

१) विभागाकडून स्पष्टीकरणात्मक जापने महालेखापालांकडून संमत (Vetting) करून या विभागास पाठविणे आवश्यक असतानाही काही विभाग जापने महालेखापालांकडून संमत करून न घेताच या विभागाकडे पाठविताना.

GR. No 2006040712459001 10

1920001

तसेच विभागाकडून महालेखापालांकडे स्पष्टीकरणात्मक जापने संमत करण्यासाठी पाठविली असता महालेखापाल काही मुद्दे उपस्थित करतात. सदर मुद्द्यांची पूर्तता करून जापने पुन्हा महालेखापालांकडे संमत करण्यासाठी पाठविणे आवश्यक असताना सुद्धा तसे न करता जापने महालेखापालांच्या आक्षेपांसह या विभागाकडे पाठविली जातात आणि जापने महालेखापालांनी तपासली आहेत असे कळविण्यात येते. सबब, विभागांना पुन्हा सूचित करण्यात येते की, स्पष्टीकरणात्मक जापने महालेखापालांकडून तपासण्यात यावीत व तदनंतर या विभागास पाठविण्यात यावीत तसेच महालेखापालांनी उपस्थित केलेल्या मुद्द्यांची पूर्तता करून जापने महालेखापालांकडून संमत करून घेण्यात यावीत आणि नंतर या विभागास पाठविण्यात यावीत.

२) ब-याच वेळेला स्पष्टीकरणात्मक जापनात महालेखापालांनी नोंदविलेला खर्च आणि विभागाने नोंदविलेला खर्च यामध्ये तफावत आढळून येते. या तफावतीबाबत कोणतेही भाष्य जापनात नोंदविलेले नसते. यहुतकडे वेळा खर्च ताळमेळाचे काम विहित मुदतीत न करण्यात आल्याने गैरगर्गिकरण झालेले असते. झालेले गैरगर्गिकरण दूर करण्यासाठी चुकीच्या नोंदीच्या दुरुस्तीचा प्रस्ताव महालेखापालांकडे पाठविणे आवश्यक असते. तथापि, काही प्रकरणात असे आढळून आले आहे की, चुकीच्या नोंदीच्या दुरुस्तीचा प्रस्ताव विहित मुदतीत महालेखापालांकडे पाठविण्यात आलेला नसतो. तसेच काही प्रकरणात असे आढळून आले आहे की, महालेखापालांकडे पाठविण्यात आलेला चुकीच्या नोंदीच्या दुरुस्तीचा प्रस्ताव महालेखापालांनी स्वीकृत केला किंवा कसे याबाबतची माहिती जापनात नसते. तसेच महालेखापालांनी नोंदविलेला खर्च आणि विभागाने नोंदविलेला खर्च यामध्ये येणा-या तफावतीबाबत स्पष्ट उल्लेख स्पष्टीकरणात नसतो व त्याची कारणेही दिली जात नाहीत. गैरगर्गिकृत अधिक खर्च/बचत असल्यास ती कोणत्या शिर्ष/उपशिर्ष/मार्गाशी संबंधित आहे याचा उल्लेख स्पष्टीकरणात करणे आवश्यक आहे.

३) या विभागाच्या अर्थसंकल्प शाखेकडून तरतूद वितरणाचे आदेश निर्गमित केले जातात. त्याचप्रमाणे अंतिम सुधारीत तरतूदीचे आदेशही अर्थसंकल्प शाखेकडून निर्गमित केले जातात. त्याच्या प्रती संबंधित प्रशासकीय विभाग तसेच संबंधित नियंत्रक अधिकारी यांना अग्रपठित केल्या जातात. सदर आदेशांचे संकलन व जतन मंत्रालयीन विभागाकडून केले जात नाही. (विशेषकरून पाटबंधारे/सार्वजनिक बांधकाम/ग्राम विकास व जलसंधारण/समाजकल्याण/उच्च व तंत्रशिक्षण/महिला व बाल विकास/पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग) विनियोजन लेखा अहवाल महालेखापालांकडून प्राप्त झाल्यानंतर संबंधित मंत्रालयीन विभागाकडून या विभागातर्फे माहिती मागविली जाते. त्यावेळी संबंधित विभाग अंतिम सुधारीत अनुदानाचा तपशील तसेच तरतूद वितरणाच्या आदेशाची मागणी करतात. तरतूद वितरणाचे तसेच अंतिम सुधारीत अनुदानाच्या आदेशाचे संकलन/जतन करून न ठेवल्यामुळे ही परिस्थिती उद्भवते. या विभागातर्फे निर्गमित करण्यात आलेल्या अंतिम सुधारित आदेशास अनुसरून महालेखापालांच्या कार्यालयत अंतिम सुधारित तरतूदीच्या नोंदी केल्या जातात. त्याच आदेशान्वये अंतिम सुधारित तरतूदीचा तपशील संबंधित नियंत्रक अधिकारी यांना पाठविण्यात येतो. त्या अर्थेवर्णने विनियोजन लेखा अहवालात त्या लेखाशिर्षाखाली मंजूर करण्यात आलेली अंतिम सुधारीत तरतूद दर्शविण्यात आलेली असते. सदर अंतिम सुधारीत तरतूदीसापेक्ष झालेल्या खर्चाचा विनियोजन लेखा पाठविणे आवश्यक असतानाही, काही विभाग सदर अंतिम सुधारीत तरतूदीपेक्षा कमी/अधिक अंतिम सुधारीत तरतूद ग्राह्य धरतात आणि त्या अनुषंगाने विनियोजन लेखा सादर करतात. विनियोजन लेखा अहवालातील अंतिम सुधारित तरतूद महालेखापालांनी मान्य केली असल्यामुळे त्यामध्ये कोणताही बदल करता येत नाही. सदर तरतूदीसापेक्ष खर्चाचा विनियोजन लेखा विभागाने सादर करणे आवश्यक असते.

४) काही लेखाशिर्षांच्या बाबतीत विनियोजन लेखा अहवालात स्वतंत्र भाष्य नसते. सदर मागणीखाली येणा-या लेखाशिर्षाखाली करण्यात आलेल्या खर्चाची एकात्रित माहिती जुळवून त्याबाबतचे जापने विधानमंडळ सचिवालयाला पाठविण्यात येते. तथापि, विनियोजन लेखा अहवालात स्वतंत्र भाष्य नसल्याचे कळवून काही विभाग त्यांच्याशी संबंधित लेखाशिर्षाखाली झालेल्या खर्चाची माहिती देत नाहीत. त्यामुळे संबंधित मार्गाखाली असलेल्या लेखाशिर्षाबाबतची एकात्रित माहिती तयार करण्यात अडचण निर्माण होते.

५) विधानमंडळ सचिवालयाला मराठी व इंग्रजी जापने पाठविणे आवश्यक असताना सुद्धा ब-याच प्रकरणात फक्त मराठी स्पष्टीकरणात्मक जापने या विभागास पाठविण्यात येतात.

६) काही विभागातर्फे त्यांच्याशी संबंधित लेखाशिर्षांची स्पष्टीकरणात्मक जापने सादर केली जातात. सदर जापनाची या विभागात छाननी केली जाते व त्रुटीची पूर्तता करण्यासाठी संबंधित विभागाला कळविले जाते व सुधारित माहिती सादर करण्याची विनंती केली जाते. सदर त्रुटीची पूर्तता विभागातर्फे केली जात नाही. सदर माहिती सादर करण्यासाठी पाठपुरावा केल्यास जुनीच माहिती सादर केली जाते अथवा काही प्रसंगी यापूर्वीच माहिती सादर केली आहे अशी उत्तरे बैठकीच्या वेळी किंवा पत्राद्वारे दिली जातात. विभागाने तसेच महालेखापालांनी उपस्थित केलेल्या मुद्यांची पूर्तता झाल्यानंतरच स्पष्टीकरणांचा समावेश एकत्रित संचामध्ये करणे या विभागाला शक्य होते. तेव्हा परिपूर्ण माहिती सादर करण्याची दक्षता विभागांनी घ्यावी.

७) आदिवासी उपयोजनेतर्गत लेखाशिर्ष २५०५ व २४१५ यांचा संबंध अनुक्रमे ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग आणि कृषि व पदुम विभागाशी आहे. तथापि, सदर विभागातील काही योजना त्याच विभागातील इतर कार्यासनाशी संबंधित असल्यामुळे ती माहिती एकत्रित सादर न करता प्रत्येक कार्यासन वेगळी माहिती सादर करते. लेखाशिर्ष २५०५ चा संबंध ग्राम विकास विभागाशी आणि जलसंधारण विभागाशी आहे. त्याची एकत्रित माहिती त्या विभागाने सादर केली पाहिजे. तसेच लेखाशिर्ष २४१५ ची माहिती कृषि विभागाशी (फलोत्पादन) आणि पशुसंवर्धनाशी संबंधित आहे. त्याचीही एकत्रित माहिती त्या विभागाने सादर करणे आवश्यक आहे. तसे न करता स्वतंत्ररित्या माहिती सादर केली जाते.

८) लेखाशिर्ष-२७०२ व ४७०२ चा जलसंधारण व पाटबंधारे विभागाशी संबंध आहे. या लेखाशिर्षाखाली उपलब्ध करून देण्यात येणारे अनुदान हे काही प्रमाणात रोखीने देय असते व काही प्रमाणात जिल्हा परिषदांना देण्यात येणाऱ्या अनुदानातून समायोजन केले जाते. या लेखाशिर्षाखाली झालेल्या खर्चाचा ताळमेळ पाटबंधारे व जलसंधारण विभागातर्फे घालणे अपेक्षित आहे. तसेच त्याबाबतचे प्रमाणपत्र महालेखापालांकडून प्राप्त करून घेणे अपेक्षित आहे. तथापि, सदर विभाग त्यांच्या क्षेत्रीय अधिकाऱ्यांनी कळविलेला खर्च एकत्रित करून या विभागाकडे सादर करतात. जलसंधारण विभागाकडे सतत पाठपुरावा करूनही सदर लेखाशिर्षांची माहिती सादर केलेली नाही. दोन्ही विभागांनी सादर केलेला खर्च एकत्रित करून त्याची पडताळणी महालेखापालांनी नोंदविलेल्या खर्चाशी केल्याशिवाय अंतिम स्पष्टीकरणात्मक जापन तयार करता येत नाही. सदर स्पष्टीकरण तयार करण्यासाठी विभागाने खर्चाची ताळमेळ घातलेली आकडेवारी व त्याबाबतचे प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक आहे. जिल्हा परिषदांमार्फत होणाऱ्या खर्चाचा मेळ समायोजन आदेश दिव्यात घेऊन प्रत्येक विभागाने घालणे आवश्यक आहे.

९) काही विभाग खर्चमंळाचे काम करतच नाहीत, तर काही विभाग खर्चमंळाचे काम करत असले तरी खर्चमंळाची विवरणपत्रे तसेच बदली नोंदीचे प्रस्ताव महालेखापालांच्या कार्यालयाकडे सादर करत नाहीत. जिल्हा परिषदांमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांवर होणारा खर्च हा समायोजन आदेशाद्वारे समायोजित केला जातो. सदर खर्च हा महालेखापालांच्या कार्यालयात सस्पेन्स स्लिपद्वारे नोंदविला जातो. म्हणजेच ७६१५ मधून खर्च वजा करून तो ज्या मुख्य लेखाशिर्षाशी संबंधित आहे, त्याखाली टाकला जातो. सदर नोंदी करतदेखी काही चुका महालेखापालांच्या कार्यालयात तसेच काही चुका समायोजन आदेशामध्ये असू शकतात. अशा प्रकारे नोंदविलेला खर्चही तपासणे म्हणजेच खर्चमंळ घालणे गरजेचे आहे. बहुतेक सर्व विभाग अशा प्रकारची कार्यवाही करत नाहीत. परिणामी, खर्चाची अचूक आकडेवारी समजू शकत नाही. नियमानुसार खर्चमंळ घालणे, आवश्यकता भासल्यास बदली नोंदीचे प्रस्ताव देणे, अथवा लेखे बंद झाल्यास चुकीच्या नोंदीचे प्रस्ताव सादर करणे, ही जबाबदारी संबंधित नियंत्रक अधिकारी/प्रशासकीय विभागांची आहे.

१०) भांडवली खर्चाची लेखाशिर्षे - ४२१०, ४२५०, ४२२५, ४२०२, ४२०४, ४४०१, ४४०२, ४४०३, ४४०४ व ४४०५ बाबत माहिती प्राप्त करून घेण्यात काही अडचणी आल्यास सार्वजनिक बांधकाम विभागाशी संपर्क साधावा, असे या विभागातर्फे बऱ्याच वेळा स्पष्ट करण्यात आले आहे. तथापि, तसे न करता क्षेत्रीय अधिकारी माहिती देत नाहीत. असे वारंवार या विभागाला कळविले जाते अथवा बैठकीच्या वेळी सांगितले जाते. तेव्हा आवश्यकता भासल्यास माहिती प्राप्त करून घेण्यासाठी सचिव स्तरावर बांधकाम विभागाबरोबर बैठकांचे आयोजन करण्यात यावे.

वरील सर्व बाबी विचारात घेऊन विभागांनी परिपूर्ण स्पष्टीकरणात्मक जापने या विभागास पाठविणे आवश्यक आहे. सबब, सर्व विभागांना पुन्हा सूचित करण्यात येते की, परिपूर्ण स्पष्टीकरणात्मक जापने या विभागास पाठविण्यात यादीत, ही विनंती.

अ. नि. कुलकर्णी

(अ. नि. कुलकर्णी)

उप सचिव

प्रत माहिती व आवश्यक त्या कार्यवाहीसाठी अग्रंथित :-

संचालक, सामाजिक वनीकरण, पुणे-१

संचालक, पाणलोट क्षेत्र विकास यंत्रणा, पुणे-१

संचालक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, पुणे-१

आयुक्त, कृषि, पुणे-१

आयुक्त, पशुसंवर्धन, पुणे-१

आयुक्त, दुग्धव्यवसाय विकास, वरली सी फेस, मुंबई-१८

आयुक्त, मत्स्यव्यवसाय विकास यंत्रणा, चर्नी रोड, मुंबई

आयुक्त, एकात्मिक बालविकास योजना, कोकण भवन, नवी मुंबई

आयुक्त, महिला व बालविकास, पुणे-१

संचालक, आरोग्य सेवा, मुंबई-१

सहसंचालक, आरोग्य सेवा, पुणे-१

सहसंचालक, माता व बालसंगोपन, पुणे-१

आयुक्त, उद्योग, नवीन प्रशासकीय भवन, मुंबई

संचालक, समाजकल्याण, पुणे-१

संचालक, क्रीडा व युवकसेवा, पुणे

महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मुंबई-३२

संचालक, व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था, मुंबई-१

प्रधान मुख्य जनसंरक्षक, नागपूर-१

संचालक, नगर रचना, पुणे-१

आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे